

Лукіна Тетяна Олександрівна,
*заступник завідувача кафедри управління освітою
Національної академії державного управління при Президентові України,
головний науковий співробітник лабораторії оцінювання якості освіти
Інституту педагогіки АПН України,
доктор наук з державного управління, професор*

ЗОВНІШНЄ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розкрито проблеми запровадження в Україні системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів у контексті створення національної системи моніторингу якості освіти. Акцентується увага на відмінностях у цих системах та важливості систематичного незалежного комплексного оцінювання результатів розвитку системи освіти для здійснення ефективної освітньої політики та управління освітою.

Ключові слова: незалежне зовнішнє оцінювання, моніторинг якості освіти, інформаційне забезпечення управління освітою, управління якістю освіти, освітня політика.

Запровадження в Україні системи зовнішнього незалежного тестування випускників загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) є важливим політичним кроком, що передбачає створення відкритої та досконало технології державної підсумкової атестації учнів, а отже й, прискорює входження України до європейського та світового освітнього простору.

Проте, процес оцінювання навчальних досягнень випускників у ході зовнішнього незалежного тестування, як елемент системи управління якістю освіти, нерозривно пов'язаний із запровадженням системних процедур комплексного всебічного вивчення результатів функціонування освітньої галузі та всіх її підсистем і елементів, порівняння цих результатів з поставленими цілями й завданнями освітньої політики, а також виявлення й дослідження факторів, що

чинили негативний вплив на розвиток освіти. Саме ці завдання й покликаний розв'язати *моніторинг* як система *інформаційного забезпечення управління якістю освіти та реалізації освітньої політики на всіх рівнях*. На жаль, на сьогодні, попри затверджені численні державні документи, завдання створення національної системи моніторингу якості освіти залишається невирішеним.

Загальновідомо, що реалізація ефективного управління будь-якою галузю господарювання, прийняття виважених управлінських рішень у будь-якій сфері людської діяльності, у тому числі й в освітній, неможливо без використання надійної і своєчасної інформації про різні аспекти діяльності даної системи, результативність освітніх реформ і програм, досягнуті результати. Наявність сучасних ефективних інформаційних технологій, рівень інформаційної безпеки, сформованість системи інформаційного забезпечення та управління інформаційними ресурсами складають потенційну можливість швидкого економічного зростання та політичної незалежності держави. Так, зокрема реформування системи вищої освіти України відповідно до вимог Болонської декларації фактично залишається без систематичного та системного вивчення основних проблем, причин їх виникнення, порушень під час реалізації та розробки національно адаптованої моделі вищої освіти. Поведені автором у 2008 р. опитування керівників системи управління освітою та ВНЗ різних рівнів акредитації свідчать про те, що більшість з них не розуміють основної ідеї, сутності Болонського процесу і зосереджують свою увагу на проведенні поверхневих, неефективних змін на відповідних рівнях системи вищої освіти. Не варто також забувати й про те, що результативність реформування вищої освіти не може бути високою без проведення адекватних і відповідних змін в інших підсистемах, зокрема, у загальній середній, післядипломній педагогічній освіті тощо.

На думку Філіппа Г. Кумбса, колишнього директора Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО, світова система освіти опинилася у *стані кризи, яка викликана невмінням проводити оцінку результатів свого розвитку* [2]. Вихід з кризи він бачив у слідуванні відомій сократівській мудро-

сті - "пізнати самого себе", тобто проведенні систематичного комплексного оцінювання різноманітних результатів діяльності освітньої системи.

Створення національної системи моніторингу якості освіти та інституційних систем оцінювання й управління якістю освіти є однією з центральних вимог Болонської декларації. Для України наявність надійної об'єктивної оперативної інформації про стан освітньої системи набуває особливого значення в сучасний період реформування системи освіти, запровадження нових освітніх та оцінних технологій, зміні змісту освіти тощо.

У нинішній час спостерігається тенденція інтерпретувати результати незалежного зовнішнього тестування випускників ЗНЗ як показник якості освіти. З цим не можна погодитися, адже якість освіти є багатогранною категорією, що має складну структуру і потребує комплексного, системного вивчення. Результати зовнішнього тестування випускників можна у разі зміни ідеологій тестів розглядати як елемент, складову загальної оцінки якості освіти. Сучасні тести в основному орієнтовані на перевірку обсягу знань учнів, знання фактологічного матеріалу, а не на вимірювання їх навичок мислення, аналізу тощо.

На нашу думку, структура якості освіти може бути представлена у вигляді такої її структурної моделі (див. рис. 1), що може бути адаптована до будь-якого рівня освітньої системи - від національного до інституційного. В основу такого подання якості освіти покладено системний підхід до визначення категорії якості, методів її вимірювання, оцінювання та управління. Якість освіти виступає органічним поєднанням *внутрішньої* та *зовнішньої* якості системи освіти. Подана структурна модель якості освіти конкретизована на прикладі загальної середньої освіти (далі – ЗСО), але дана модель може бути адаптована до будь-якого освітнього рівня – вищої, професійно-технічної, післядипломної тощо.

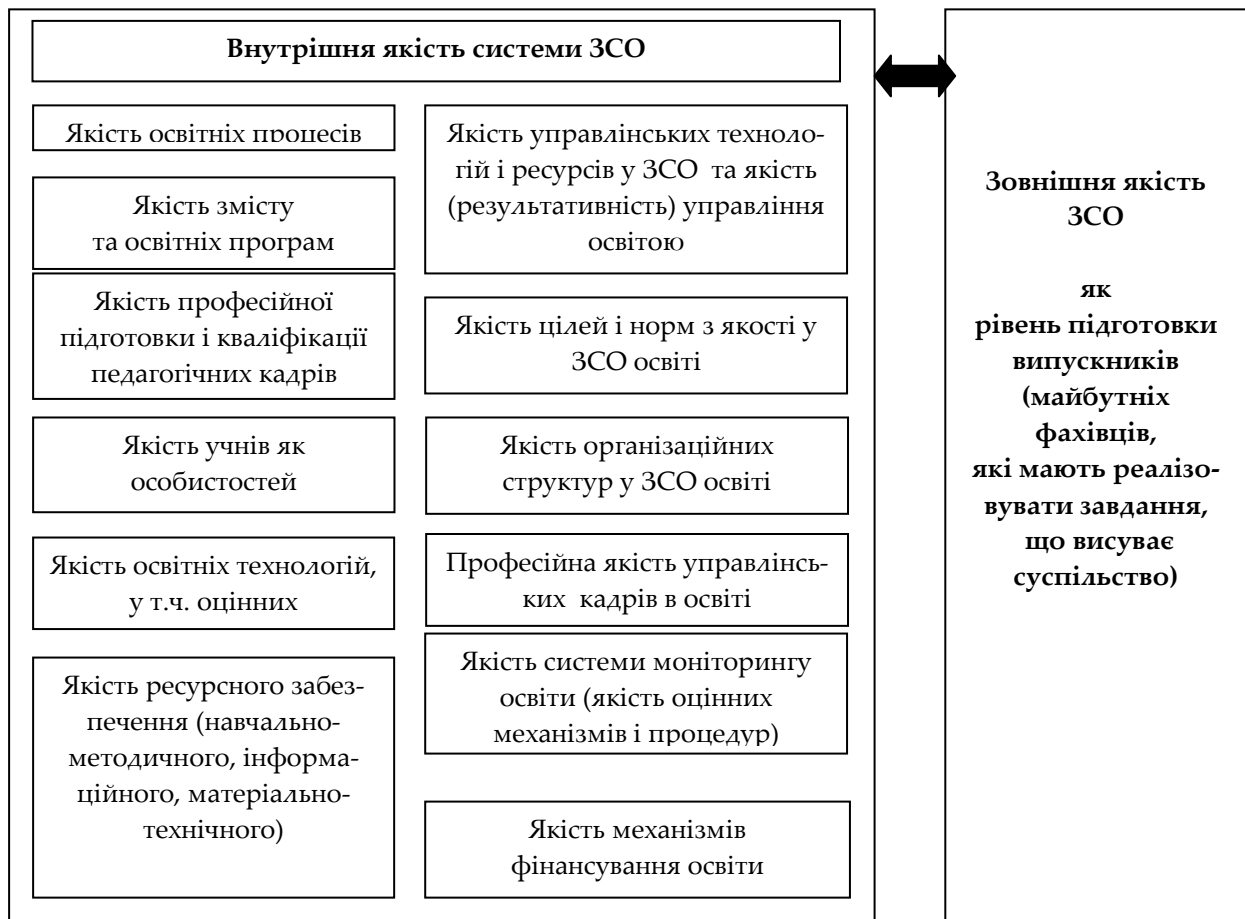

Рис. 1. Структурна модель якості освіти [3, с.83].

Об'єктом зовнішнього тестування випускників ЗНЗ фактично є та частина даної схеми, що умовно названа як “зовнішня якість ЗСО”. Але головним призначенням моніторингу, як механізму зовнішнього оцінювання якості освіти, є отримання відповіді на питання: “Чому випускники (учні, студенти) мають той чи інший рівень навчальних досягнень? Що вплинуло на ці результати? Як запобігти у майбутньому зниженню рівня підготовки учнів?” Для відповіді на ці запитання доводиться здійснювати аналіз так званої “внутрішньої якості ЗСО” (див. рис.1).

Кожний структурний елемент даної моделі виступає складним системним об'єктом моніторингу в процесі дослідження якості освіти. Важливого значення для оцінювання й подальшого управління якістю освіти набуває встановлення взаємозв'язку між окремими компонентами якості освіти, вимірювання ступеня тісноти цього взаємозв'язку.

Якість освіти як об'єкт управління, як стратегічна мета діяльності системи освіти, виступає тим ключовим моментом, визначальною категорією, що формує основну мету, сутність та різноманітні напрями моніторингових досліджень в сфері освіти. З'ясування сутності категорії якості освіти загалом та якості кожного освітнього рівня дає можливість визначити перелік показників та критеріїв оцінювання цієї якості, що у свою чергу формує предметне поле при створенні бази даних інформаційної системи про результати функціонування освітніх систем.

Вимірювання й оцінювання якості освіти за допомогою моніторингу дає можливість отримати необхідну інформацію для проведення аналітичних досліджень, на підставі яких мають бути вироблені рекомендації для прийняття відповідного управлінського рішення. Отже, *головними завданнями* при розв'язанні проблеми формування незалежного оцінювання, тобто моніторингу як інформаційної основи управління освітою є завдання визначення *сутності самої категорії якості освіти, з'ясування її структурної організації, зв'язків між окремими елементами, а також і способів вимірювання цих складових та усієї якості освіти у цілому.*

Розбудова національної системи моніторингу якості освіти в Україні налагодить циркуляцію інформаційних потоків і зробить систему освіти та управління нею більш відкритою, прозорою та *прогнозованою*. У даному контексті це потребує, по-перше, створення бази *надійного інструментарію* для проведення моніторингових досліджень різних об'єктів системи освіти; по-друге, здійснення *постійної оцінки* результатів і процесів навчання, якості та ефективності функціонування всієї системи освіти та її окремих компонентів, і по-третє, формулювання комплексної оцінки стану цієї системи на основі системного аналізу всіх факторів та побудова *перспективного прогнозу* стосовно подальшого розвитку та небезпек. Лише за таких умов ми вбачаємо можливість говорити про функціонування системи моніторингу як сучасної інформаційної бази, що є необхідною для прийняття певних управлінських рішень та прогнозування подальшого розвитку освітньої системи.

Реалізація цього надзвичайно важливого й актуального для України завдання потребує проведення ґрунтовної *наукової роботи в галузі педагогічних наук*, зокрема розроблення теоретико-методологічної бази моніторингу як технології вимірювання й оцінювання якості освіти, формування організаційно-методичних, педагогічних засад проведення моніторингових досліджень, створення надійного валідного інструментарію для вимірювання найрізноманітніших об'єктів в освітній галузі, що забезпечать можливість аналітико-прогностичного моделювання, а також *створення технічної основи* – єдиної комп'ютерної мережі, сумісних електронних баз даних тощо.

З оглядом на викладене вище, розкриємо сутність моніторингу якості освіти як інформаційної основи управління освітою та визначимо змістову структуру та завдання моніторингу якості освіти на національному рівні.

Варто зазначити, що ідея застосування моніторингових оцінних технологій у сфері освіти для створення інформаційної бази управління нею не є новою для наукової думки. У передових країнах світу моніторинг як інструмент оцінки та порівняння систем шкільної освіти на міжнародному рівні функціонує понад 50 років. Різноманітні технології забезпечення якості продукції поступово трансформувалися у технології управління якістю і були адаптовані до застосування їх у сфері освіти. Проте, незважаючи на значні досягненні у вирішенні цих питань, чимало відомих фахівців у галузі інформаційних технологій вважає, що саме невміння використовувати інформацію в управлінні освітньою галуззю призводить до ослаблення управління на всіх рівнях та зниження його ефективності. На думку П.К.Одинцова та Е.Н.Каракозової, дана ситуація пояснюється тим, що більшість керівних кадрів освіти на різних рівнях управління не усвідомлюють й не бачать стратегічної ролі інформаційних технологій в удосконаленні та модернізації діяльності як окремих навчальних закладів, так і всієї галузі в цілому [10].

Таким чином, становлення моніторингу якості освіти в Україні покликане вирішити проблему інформаційного забезпечення освітньої галузі шляхом *інформатизації* як всієї системи освіти, так і окремих її складових.

Проведений експертами Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова (УЦЕПД) аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору свідчить про те, що *"рівень інформаційної безпеки України за окремими показниками наближається до критично низької межі, за якою - втрата демократичних принципів і норм, повернення до авторитаризму, міжнародна ізоляція України"* [1, с.3].

Інформатизація сфери освіти, насамперед, означає розвиток українського сегменту мережі Інтернет, який на сьогодні у 6-10 разів менший від російського й дуже сильно відрізняється від розвинених країн. У структурі вітчизняного сегменту глобальної мережі всього 5 % займає інформація про діяльність науково-дослідних установ і лише 2 % - органів державної влади [1]. Такої мізерної кількості інформації про діяльність органів управління, у тому числі й сфери освіти, в мережі Інтернет явно недостатньо для здійснення громадського контролю за їх діяльністю. Для порівняння наведемо такий приклад: веб-сайт, створений Урядом США для висвітлення своєї діяльності охоплює 27 млн. сторінок інформації.

Відсутність в Україні практики систематичного незалежного комплексного оцінювання результатів розвитку системи освіти в усьому розмаїтті його проявів погіршує не тільки управлінську діяльність, а й *знижує ефективність суто педагогічної, навчально-виховної*. Незаперечною умовою підвищення результативності педагогічної діяльності є наявність надійної, порівняної інформації про результати навчальних досягнень учнів, якість навчальної літератури, окремих освітніх технологій, вплив освітнього середовища на навчальний процес, становлення особистості учня, розвиток його творчих та індивідуальних здібностей тощо. Відсутність таких даних перешкоджає як розвитку освітньої системи України, так і появі новітніх технологій в освітньому процесі, у сфері управління якістю освіти, тому що ці процеси закономірно розпочинаються з ґрунтового різнобічного аналізу реального стану досліджуваного об'єкта, а це можливо лише за наявності якісної управлінської інформації.

Національна система моніторингу якості освіти в Україні переживає зараз етап становлення як у методологічному, так і в процедурному плані. Можна назвати декілька моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти, що проводилися останніми роками в Україні на національному рівні за нашою безпосередньою участю: якості засвоєння змісту фізики учнями основної школи (1999 р.), якості основної навчальної літератури для ЗНЗ (щорічно, починаючи з 2001 р.), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002 р.), стану фізичного, психічного й морального здоров'я учнів та інфраструктури навчальних закладів, що забезпечує збереження здоров'я школярів (2005 р.), ефективності профілактичних програм навчання учнів 8-11 класів щодо дотримання здорового способу життя (2007 р.), ставлення випускників ЗНЗ до організації та впровадження зовнішнього незалежного оцінювання (2007 р.) та деякі інші. Аналітичні матеріали за результатами цих досліджень висвітлено у різноманітних виданнях, зокрема [5-8].

Моніторинг як інструмент дослідження освітньої сфери досить широке застосування. Його розглядають інструментом управління якістю освіти, сучасною ефективною інформаційною системою (базою), а також і певною процедурою (діяльністю) зі збору даних про об'єкт.

Оскільки у ході моніторингу об'єктами дослідження можуть виступати *освітні системи* (загальної середньої освіти, вищої, післядипломної або ж системи освіти певного рівня: національна, регіональна, муніципальна, інституційна тощо), *різноманітні види діяльності* (управлінська, навчальна, виховна та інші), *процеси* (реформування, управлінський, педагогічний процес у цілому та окремі його складові), *явища*, що є характерними для освітнього середовища, то це дає можливість виявляти різні групи факторів, які чинять певний помітний вплив на досягнення кінцевої мети функціонування системи освіти, та їхній взаємозв'язок. Виходячи з цього, нам здається доцільним формувати структуру напрямів зовнішнього оцінювання якості освіти (моніторингу) у такий спосіб (див. рис.2):

Рис. 2. Основні напрями досліджень в структурі комплексного моніторингу якості освіти [3, с. 88].

Як зазначалося вище, об'єктами моніторингу в освітній сфері можуть бути системи, явища і процеси, які, у свою чергу, є системними об'єктами, що утворюють багато різнорівневих зв'язків. Отже, їх вивчення потребує відповідної системності та злагодженості. Саме тому одними з основоположних принципів моніторингу є систематичність, системність і комплексність проведення моніторингових досліджень [3, с. 83], які передбачають цілісне вивчення того чи іншого об'єкту, розгляд його характеристик у динаміці, взаємопов'язано. Зважаючи на це, моніторинг якості освіти як наукову діяльність, що забезпечує інформаційну основу управління освітою, ми пропонуємо здійснювати комплексно за такими основними напрямками (див. рис.2).

Моніторинг якості освіти як оцінна технологія та інформаційна система освітньої сфери покликана виконувати низку завдань, спрямованих на удоско-

налення освітнього процесу та управління якістю освіти як у цілому, так і окремих її компонентів. Пріоритетними, стратегічними завданнями моніторингу в освіті, на нашу думку, є:

- *виявлення факторів, які чинять вплив на хід і результати освітніх реформ з метою зменшення їх негативного впливу (або, навіть, і нейтралізації);*
- *порівняння результатів функціонування закладів освіти та освітніх систем з метою визначення найбільш ефективних моделей організації та оптимальних шляхів їх розвитку.*

Іншими, не менш важливими, завданнями моніторингу якості освіти є [4]:

- визначення якості навчальних досягнень тих, хто навчається, ґрунтуючись на компетентнісному підході;
- вивчення зв'язку між успішністю учнів (студентів) і соціальними умовами їх життя, результатами роботи педагогів, рівнем їх соціального захисту, моральними установками, запитами, цінностями тощо);
- оцінювання якості ресурсного потенціалу: кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- вимірювання величини впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації навчальних закладів, методичного та технічного обладнання та інших факторів;
- аналіз політики держави в галузі забезпечення гарантій щодо доступності освіти та поліпшення її якості тощо;
- вимірювання результативності освітніх реформ і програм, виявлення та оцінка впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників та ін..

Отже, моніторинг якості освіти як специфічна технологія дослідження освітньої системи виступає одночасно у кількох іпостасях. Він є інструментом формування й аналізу освітньої політики, управління якістю освіти; способом суто наукового дослідження освітнього середовища та освітніх проблем, що у

ньому виникають; засобом збору статистичної інформації та вироблення методик удосконалення освітнього процесу, підвищення його результативності тощо.

Використана література

1. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. - 2001. - №1. – С. 2 - 50.

2. Кумбс Филипп Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) /Пер. с англ. С.Л. Володиной и др. /Под ред. Г.Е. Егорова. - М.: Прогресс, 1970. - 261с.

3. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.

4. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти як інформаційна основа управління освітою в Україні // Педагогічна і психологічна науки в Україні: В 5 т. – Т.2. Дидактика, методика, інформаційні технології. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 134 – 144.

5. Лукіна Т.О. Якість українських підручників для загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання та результати моніторингу: Методич. посібник. - К.: Вид. дім "Академія", 2004. – 200с.

6. Лукіна Т.О., Буркіна Н.С. Організація навчального процесу як передумова його ефективності // Управління освітою. - 2006. - № 2 (122). - С. 5-8.

7. Лукіна Т.О., Патрикєєва О.О. Дозвілля учнів як дзеркало їх виховання: роздуми за підсумками вітчизняного моніторингу // Управління освітою. - 2005. - № 24 (120). - С. 1-8.

8. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О. Результати моніторингу якості засвоєння навчального матеріалу з фізики // Фізика та астрономія в школі. – 2000.- № 4. – С. 13 – 24.

9. Майоров А.Н. Моніторинг в образовании. – М.: Интеллект-Центр, 2005. – 424с.

10.Одинцов П.К., Каракозова Е.Н. Информационные модели управления образованием в США (исторический очерк) - [//www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at22.html](http://www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at22.html).

Лукина Т.А.

Внешнее оценивание результатов развития образования как основа управления качеством образования в контексте евроинтеграции Украины

Аннотация

В статье раскрыты проблемы внедрения в Украине системы внешнего независимого оценивания учебных достижений выпускников общеобразовательных учебных заведений в контексте создания национальной системы мониторинга качества образования. Акцентируется внимание на различиях в этих системах и важности систематического независимого комплексного оценивания результатов развития системы образования для осуществления эффективной образовательной политики и управления образованием .

Ключевые слова: независимое внешнее оценивание, мониторинг качества образования, информационное обеспечение управления образованием, управления качеством образования, образовательная политика.

Lukina Tetayna

External evaluation results of the education development as a basis of education quality management in the context of Ukraine's European integration

Summary

The article reveals the problems of implementation in Ukraine of external evaluation of educational achievements of graduates of secondary schools in the context of a national system for monitoring the quality of education. Focuses on the differences in these systems and revealed the importance of a comprehensive independent evaluation of results of development of the education system for effective education policy and management education.

Keywords: independent external evaluation, monitoring of education quality, information support of education management, education quality management, educational policy.

Лукина Т.О. Зовнішнє оцінювання результатів розвитку освіти як основа управління якістю освіти в контексті євроінтеграції України // Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти: Зб. наук.-експерт. мат. / За ред. Н.В.Грицяк - К.: Нац. ін-т стратег. дослідж., 2009. – С.62-72.